

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, доцента
Васильціва Тараса Григоровича
на дисертаційну роботу Копитко Марти Іванівни
«Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств (на матеріалах
підприємств транспортного машинобудування)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 21.04.02 – Економічна безпека
суб'єктів господарської діяльності

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами

В умовах постійної та складно прогнозованої зміни зовнішнього середовища і внутрішніх умов здійснення господарської діяльності існує висока ймовірність виникнення дестабілізуючих чинників, реалізація яких може призвести до появи ознак кризового стану, а в подальшому і банкрутства значної частини вітчизняних підприємств. Реальність розвитку подій за таким сценарієм ґрунтується на тих фактах, що у відповідності до даних Державного комітету статистики України у 2014 р. мало місце скорочення кількості підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення до 80 одиниць, зменшення кількості зайнятих працівників на 1,3%, збитковими були 35,5% підприємств, а сума загальних збитків сягнула 176053,8 млн. грн.

Наявність значної кількості загроз для стійкого та ефективного функціонування кожного підприємства вимагає удосконалення існуючих та розроблення нових механізмів забезпечення економічної безпеки на мікрорівні. Ключовою на сьогодні, виходячи із високого рівня невизначеності умов функціонування, залишається проблема комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств. Пріоритетність вирішення цієї проблеми полягає не лише в забезпеченні умов для розвитку певного суб'єкта господарювання, а мотивовано необхідністю розроблення та застосування на практиці теоретично-методичних та методологічних засад для уможливлення існування більшості вітчизняних підприємств, які складають основу національної економіки.

Дисертація Копитко М.І. є важливим кроком у розробці теоретичних та методологічних положень комплексного забезпечення економічної безпеки пі-

дприємств на основі положень концепції забезпечення економічної безпеки підприємства, за результатами уточнення змісту, структури і розроблення алгоритму дій. Відтак робота є актуальною і має суттєве наукове значення.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри управління фінансово-економічною безпекою ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» згідно з темою науково-дослідної роботи «Забезпечення захисту економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності в умовах євроінтеграції України» (номер державної реєстрації 0114U006338). Дослідження з теми проводились також відповідно до плану науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ і є фрагментами таких тем: «Економіка і безпека: стан, проблеми і перспективи» (державний реєстраційний номер 0109U097852); «Фіскально-бюджетні механізми забезпечення фінансової безпеки держави» (державний реєстраційний номер 0109U007856); «Стратегія сталого розвитку економіки: теорія і практика» (державний реєстраційний номер 0112U007496); РВНЗ «Кримський гуманітарний університет»: «Методологія та практика управління організаційно-економічними системами» (державний реєстраційний номер 0112U003074); в аналітично-прикладних дослідженнях наукового журналу «Економіка і фінанси»: «Розробка концепції забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки» (державний реєстраційний номер 0113U007516); «Проблеми соціально-економічного розвитку підприємництва» (державний реєстраційний номер 0114U006191).

**Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень,
висновків та рекомендацій, сформульованих в дисертації**

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації і винесені на захист, мають достатній ступінь обґрунтованості. Їх теоретичною й методологічною основою є фундаментальні положення безпекознавства, теорій систем, управління, циклічності, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі економічної безпеки підприємства, системології, управління економічною безпекою, її оцінювання, методів та моделей аналізу даних. У дисерта-

ційній роботі Копитко М.І. чітко визначено мету, сформульовано завдання, предмет та об'єкт дослідження.

У дисертації авторка застосувала широкий спектр методів теоретичного та емпіричного дослідження: теоретичного узагальнення, метод порівняння, методи аналізу та синтезу, експертних оцінок, графічний метод, кількісні методи, метод системного аналізу і теорії графів, метод матричного аналізу, метод теорії моделювання, метод теорії нечітких множин.

Структура дисертаційної роботи визначена її метою і є цілісним комплексом послідовних розробок теоретичних положень, методичних й організаційних підходів та практичних методів комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств, що визначається необхідністю забезпечення безпечних умов розвитку та ефективного функціонування первинної ланки національної економіки.

Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження апробовані на п'ятдесяти п'яти міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, які відбувалися у Львові, Києві, Луцьку, Сімферополі, Дніпропетровську, Харкові, Одесі, Чернігові, Ужгороді, Москві та Воронежі (Російська Федерація), Празі (Чехія), Комрат (Республіка Молдова), Софії (Республіка Болгарія), Шефільді (Великобританія).

Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна

Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає у вирішенні комплексу проблемних питань щодо комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств, здійснене на основі положень забезпечення економічної безпеки підприємств за результатами уточнення змісту, структури і алгоритму здійснення.

Винесені здобувачем на захист результати містять наукову новизну. Серед них, перед усе, слід відзначити уточнення понятійно-категоріального апарату, зокрема, змісту категорій «економічна безпека підприємств», «система економічної безпеки підприємств», «дестабілізуючі чинники». Доцільно відмі-

тити авторський підхід до формування структури дестабілізуючих чинників та побудови системи взаємозв'язків між ними (19-43).

Автором визначено теоретичне обґрунтування комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств (на прикладі підприємств транспортного машинобудування), пояснено зміст та розроблено його структуру (67-89).

Досліджено та здійснено пріоритизацію впливу дестабілізуючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ на діяльність підприємств транспортного машинобудування (с. 189-236). Дисертант значну увагу приділила дослідження впливу дестабілізуючих чинників у внутрішньому середовищі, що дозволило отримати ґрунтовні результати, які продемонстровані моделлю управління персоналом у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, методологічним підходом до організації системи управління персоналом у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств, який містить: обґрунтування принципів ідентифікації дій персоналу як домінуючої загрози економічній безпеці підприємств транспортного машинобудування у внутрішньому середовищі (компетентність, законність дій, лояльність та здатність до розвитку), моделювання взаємозв'язку процесу управління лояльністю працівників підприємств транспортного машинобудування з рівнем його конкурентоспроможності та економічної безпеки, формування системи дій керівництва підприємств для підвищення рівня лояльності персоналу, що дозволить підприємствам транспортного машинобудування підвищити ефективність діяльності та мінімізувати ймовірність виникнення загроз з боку персоналу. У результаті аналізу впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища розроблено методологічний підхід мінімізації їх негативного впливу шляхом обґрунтування пропозицій щодо організації функціонування бізнес-асоціацій спільно з державними і суспільними інститутами. Такі розробки дозволять скоординувати діяльність урядових та комерційних структур у аналізованій сфері.

Цікавою та важливою з наукової точки зору є сформована методика оцінювання рівня економічної безпеки, яка уможливорює визначення інтегрально-

го показника, що враховує рівень безпеки щодо кожного окремого індикатора та функціональної складової і передбачає виокремлення тактичної та стратегічної оцінок як базових для розроблення адекватних до ситуації рішень у процесі управління (с. 328-346). Така концепція є важливим внеском до розвитку безпекології.

Заслуговує на увагу авторський погляд на обґрунтування методологічних засад вибору однієї з трьох базових стратегій (захисної, адаптаційної та пасивної) шляхом побудови моделі вибору стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, яка враховує результати оцінки рівня економічної безпеки підприємства, рівні внутрішніх та зовнішніх загроз (с. 346-362), що є дієвим інструментом імплементації теоретичних положень до практичної діяльності щодо комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств.

Не можна не звернути увагу на положення наукової новизни, що стосуються розробленого методичного підходу до оцінювання ефективності комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування на основі врахування наступних показників: досягнення та підтримки необхідного рівня економічної безпеки підприємств у розрізі їх основних функціональних складових; ступеня досягнення основних цільових орієнтирів; ступеня реалізації основних інтересів у сфері економічної безпеки (с. 362-396). Вважаю, що використання даного методичного підходу матиме суттєвий вплив на якість здійснюваних заходів комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За результатами наукового дослідження опубліковано 98 наукових праць загальним обсягом 153,82 др. арк., з них 1 одноосібна монографія (32,3 др. арк.), 10 колективних монографій (10,25 др. арк.), 1 підручник з грифом МОН (44 др. арк.), 1 навчальний посібник з грифом МОН (34 др. арк.), 1 навчально-методичний посібник з грифом МОН (10 др. арк.), 20 статей у на-

укових фахових виданнях (8,65 др. арк.), 5 статей у наукових виданнях за кордоном (1,71 др. арк.), 4 статті у наукових нефахових виданнях (1,93 др. арк.) та 55 матеріалах і тезах доповідей на наукових конференціях (10,98 др. арк.).

Основний зміст дисертації у повній мірі відображений в авторефераті.

Важливість одержаних здобувачем результатів для науки і практики

Дисертаційна робота Копитко М.І. є вагомим внеском у розвиток теорії і практики економічної безпеки. Наукова цінність результатів дослідження полягає у розробленні здобувачем нового наукового підходу щодо розвитку теоретично-методичних та методологічних засад, які в сукупності вирішують важливу наукову задачу щодо комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств за результатами уточнення змісту, структури і алгоритму здійснення. Представлені в дисертації результати дослідження, висновки й основні положення дозволили удосконалити методичні рекомендації щодо розв'язання проблеми комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств, які було покладено в основу розробки теоретико-методологічних положень та науково-методичного забезпечення поставленої проблеми.

До результатів, що мають найбільше практичне значення, належать пропозиції щодо необхідності здійснення комплексного забезпечення на вітчизняних підприємствах, пояснення його сутності та структури; аналізу впливу дестабілізуючих чинників на діяльність підприємств транспортного машинобудування та розроблення рекомендацій для нейтралізації такого впливу; побудови методики оцінювання рівня економічної безпеки; формування рекомендації для здійснення вибору стратегії забезпечення економічної безпеки; побудови методичного підходу до оцінювання ефективності комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування.

Застосування наведених в дисертації теоретично-методичних розробок дозволяє підвищити ефективність функціонування вітчизняних підприємств, рівень їх економічної безпеки, захисту від негативного впливу зовнішніх і вну-

трішніх дестабілізуючих чинників, забезпечити досягнення економічних інтересів.

Результати дисертаційної роботи використано в практичній діяльності державних установ та організацій: Львівська міська рада (довідка № 35/01 від 29.01.2015 р.); Управління протидії злочинності у сфері економіки Головного управління МВС України у Львівській області (довідка 5/4113 від 07.09.2015 р.); Департамент економічного розвитку, торгівлі та промисловості Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 1-44-3444 від 27.07.2015 р.), ТДВ «Стрий Авто» (довідка № 10 від 11.02.2015 р.), СП «Електронтранс» (довідка № 9 від 02.03.2015 р.), ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів» (довідка № 127 від 07.04.2015 р.), ВАТ «Укравтобуспром» (довідка № 037 від 22.04.2015 р.), ПАТ «Конвеєр» (довідка № 85 від 06.05.2015 р.), ТзОВ-фірма «Віслок» ЛТД (довідка № 05/15 від 02.06.2015 р.).

Результати наукових розробок дисертанта застосовуються в навчальному процесі у навчальному процесі Львівського державного університету внутрішніх справ під час викладання дисциплін «Основи економічної безпеки», «Управління системою безпеки підприємства», «Менеджмент безпеки персоналу», «Конкурентна розвідка», «Управлінські рішення» (довідка № 5 від 18.02.2015 р.) також у Навчально-консультаційному центрі Національного транспортного університету у м. Львові під час викладання дисциплін «Менеджмент», «Зовнішньоекономічна діяльність» (довідка № 59-01/15 від 11.02.2015 р.).

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту

Позитивна оцінка результатів дослідження Копитко М. І. не заперечує деяких положень, які можуть слугувати підставою для дискусії, окремих недоліків і побажань, що стосуються змісту та оформлення дисертації. Суть основних з них полягає в такому:

1. У п.р. 1.1 автор надає теоретичне узагальнення поняття дестабілізуючих чинників як об'єкта наукових досліджень і доходить до висновку, що це сукупність викликів, загроз, ризиків та небезпек, з чим в загальному аспекті

можна погодитися. Проте, в конкретиці етимологія поняття «чинник» стосується «чинити, діяти», це явище або процес. Відтак, матеріал підрозділу можна було доповнити джерелами та напрямками, функціональними сферами походження і дії дестабілізуючих чинників економічній безпеці підприємств.

2. На с. 59 рукопису (п.р. 1.2) за результатами глибокого та різностороннього аналізу дисертант надає авторське трактування поняття «економічна безпека підприємства» та зводить його сутність до стану і здатності підприємства захищатися від негативного впливу дестабілізуючих факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Такий підхід видається недостатнім, адже передбачає чи не найширший, але все ж лише аспект ризику і загроз. У профільній науковій літературі доводяться й інші аспекти безпеки, які слід враховувати. До прикладу, це реалізація фінансово-економічних інтересів власників, формування передумов для довготривалої життєздатності (динамічний аспект безпеки), доступність до ресурсів і ринків, мінімально обґрунтована економічна ефективність, реалізація місії та завдань.

3. У п.р. 1.2 (с. 64 рукопису) наводиться авторське бачення поняття комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства, що є важливим теоретико-методологічним підґрунтям дослідження. Проте, доцільно було чітко декомпонувати складові – характеристики аспекту «комплексність», адже з поданого визначання можна зробити висновок, що вона проявляється у (1) взаємодії внутрішніх і зовнішніх підрозділів, (2) дії чинників внутрішнього і зовнішнього середовища, (3) оцінюванні вхідних та вихідних параметрів, (4) забезпеченні конкурентоспроможності та економічної стабільності, високої мотивації праці. Незрозумілим є обґрунтування намірів поєднання цих аспектів, а також включення до них мотивації персоналу, причому без конкретизації його категорій.

4. На с. 65 дисертації наводиться рис. 1.7 – «Компоненти процесу забезпечення економічної безпеки підприємств». Але не зрозуміло, по-перше, чому автор не включає до компонент цього процесу елементи політики управління – стратегію і тактику, інструменти і засоби, принципи; фінансово-ресурсне за-

безпечення; склад суб'єктів та об'єктів, на які слід впливати в процесі забезпечення безпеки. По-друге, до «елементів процесу забезпечення ...» відносяться дестабілізуючі чинники, але тут скоріше йдеться про способи, дії та заходи їх протидії.

5. Дискусійним є виключно односторонній вплив економічної безпеки на економічну ефективність підприємства (рис. 1.9 на с. 68 рукопису), адже висока економічна ефективність дозволяє нівелювати низку загроз безпеці суб'єкта господарювання, наприклад в рамках фінансової, інтелектуально-кадрової, техніко-технологічної та інших складових безпеки.

6. На рис. 2.2 (п.р 2.2) дисертант наводить структуру організаційно-управлінського механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. Водночас, по-перше, дещо дискусійним є поєднання організаційної та управлінської складових, адже організація, власне, є однією з функцій управління та, по-друге, за такого поєднання, як «організаційно-економічний» видається доцільним виділяти на перший план саме органи (суб'єкти) управління, а також відображати їх можливості, напрями діяльності, важелі впливу тощо.

7. У підрозділі 1.3 автор узагальнює світовий досвід щодо інституційної (суб'єктна складова) інфраструктури забезпечення економічної безпеки підприємств. Матеріал щодо цього ж предмету вивчення подається і у п.р. 4.4. За отриманими результатами доцільно було навести висновки відносно перспективних форм організації служби (структурних підрозділів) економічної безпеки на вітчизняних підприємствах, а також відносно аспекту підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері безпеки, напрямів і перспектив їх подальшого працевлаштування.

8. Результати дослідження, представлені у розділах 1 та 2, системно і на нових наукових засадах розкривають теоретичний базис та методологічні засади дослідження проблеми комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства. Втім, доцільно було узгодити головні положення цих структурних частин дослідження із особливостями функціонування і забезпечення економічної безпеки саме підприємств транспортного машинобудування або хоча

б промисловості як виді економічної діяльності.

9. У третьому розділі роботи наводяться результати всесторонньої діагностики економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, які в повній мірі характеризують стан безпеки підприємств галузі. Втім, не зрозуміло, як корелюють методика і результати аналізу з авторським підходом до етимології поняття «комплексного» забезпечення економічної безпеки підприємства (що представлений у 1 розділі дослідження, зокрема у п.р. 1.2).

10. При викладенні матеріалу підрозділу 4.2 автор у більшій мірі оперує поняттями персонал, кадри, кадрове забезпечення, кадрова безпека тощо, а також в підрозділі 5.1 серед 7 головних складових безпеки виділяє кадрову. Втім, більш актуальним з огляду на особливості діяльності підприємств транспортного машинобудування було б оперувати категоріями «інтелектуально-кадрове забезпечення» та «інтелектуально-кадрова безпека». Адже це дозволило б врахувати чинники безпеки, пов'язані з інтелектуальним капіталом та виходом через нього на зростання інноваційності підприємств, а також ширшої комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, їх охорони і захисту, недопущення неправомірного використання, що особливо важливо в аналізованій галузі.

Спостерігаються також окремі технічні зауваження. До прикладу, у назвах структурних частин дослідження містяться такі терміни, як «суб'єкти господарювання» (п.р. 2.1), «суб'єкти підприємництва» (розділ 4), що не тотожне категорії «підприємство».

Однак наведені дискусійні положення та наведені зауваження не знижують цінність зроблених висновків та отриманих у дисертаційній роботі Копитко М.І. результатів.

Загальні висновки і рекомендації

Дисертаційна робота Копитко М.І. є завершеною кваліфікаційною науковою роботою, у якій викладено та обґрунтовано авторський підхід щодо комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств.

Автореферат дисертації відображає усі положення, що захищаються.

Подана до захисту дисертація написана науковим стилем, матеріал викладений у логічній послідовності, висновки науково обґрунтовані та підтверджені результатами спостережень.

Наукові результати проведених досліджень відображені у одинадцяти монографіях, двадцяти статтях у фахових наукових виданнях та п'яти статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, матеріалах 55 науково-практичних конференцій.

На підставі детального аналізу змісту представленої на відгук дисертаційної роботи на тему «Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування)», вважаю, що в цілому здобувачем виконані вимоги, що ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9,10,12,13 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника (затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р.), а її автор – Марта Іванівна Копитко – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів і кредиту
Львівської комерційної академії

Т.Г. Васильців

